
Προς μια ενιαία ενεργειακή ευρωπαϊκή αγορά

Μια εξίσωση με δύσκολη λύση αλλά γεωπολιτικές διεξόδους

Θεόδωρος Πανάγος

Περίπου 25 χρόνια μετά την λήξη του ψυχρού πολέμου, μια νέα αντίστοιχη διεθνής πραγματικότητα διαμορφώνεται με άλλους όρους αλλά με ανάλογες εκφάνσεις. Στην θέση των κυρίαρχων τότε αντίπαλων κοσμοθεωριών, η ενέργεια αποτελεί πλέον την νέα αιτία ενός ακήρυκτου (;) νέου «ψυχρού πολέμου» μεταξύ της Δύσης και της Ανατολής. Η σύγχρονη αυτή αντιπαλότητα είναι

Ο **ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΝΑΓΟΣ** είναι επισκέπτης καθηγητής του Δικαίου Ενέργειας στο Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδος και τ. αντιπρόεδρος της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας, www.pfglawfirm.com, panagos@pfglawfirm.com.

φυσικό να εσιάζεται στην ενέργεια. Η τελευταία συνιστά αναγκαίο αγαθό, αλλά και στοιχείο του σύγχρονου πολιτισμού μας και η σπανιότης ή η έλλειψή της, για οποιοδήποτε λόγο, προκαλεί άμεσα τεράστια οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Ακολούθως, η ενέργεια μετέχει του γεωπολιτικού παιχνιδιού, αφού η Δύση είναι ενεργοβόρος και δεν διαθέτει συμβατικές ενεργειακές πρώτες ύλες που να ικανοποιούν το σύνολο των αναγκών της, ενώ η Ανατολή βρίθκει πλουσιότατων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου, στερείται, όμως, οικονομικής δυνατότητας να τα εκμεταλλευθεί, τουλάχιστον προς το παρόν. Η ανωτέρω κατάσταση θα 'λεγε κάποιος ότι διαμορφώνει μια κάποια ισορροπία. Τα πράγματα, όμως, δεν είναι ακριβώς έτσι.

Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ

Στη νέα διαμορφούμενη διεθνή κατάσταση, σημαντική είναι η θέση του φυσικού αερίου. Η χρήση του φυσικού αερίου παρουσιάζει μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα σε σχέση με το ανταγωνιστικό του πετρέλαιο. Κατ' αρχάς, ενώ το πετρέλαιο μεταφέρεται κυρίως με πλοία από τις διάφορες χώρες-προμηθευτές, το φυσικό αέριο μεταφέρεται αντιθέτως, σε συντριπτικό ποσοστό, μέσω χερσαίων αγωγών. Μόλις πρόσφατα, κατα-

σκευάζονται περισσότερο πλοία για την θαλάσσια μεταφορά υγροποιημένου φυσικού αερίου, αλλά δεν πρόκειται να κάνουν την διαφορά σε σχέση με τις ποσότητες που απαιτούνται από την κατανάλωση. Οι χερσαίοι αγωγοί θα παραμείνουν επί πολλά έτη ο κυρίαρχος τρόπος μεταφοράς. Ακολουθώντας, είναι ελάχιστοι οι υποθαλάσσιοι αγωγοί για την μεταφορά τού φυσικού αερίου.

Για περιβαλλοντικούς λόγους, το φυσικό αέριο είναι η ανερχόμενη ενεργειακή πρώτη ύλη στην Ευρωπαϊκή Δύση, η οποία, παρότι διαθέτει επαρκείς ποσότητες άνθρακα (ή λιγνίτη) δεν μπορεί να τις χρησιμοποιεί για την ηλεκτροπαραγωγή, αφενός για την αποφυγή ρύπανσης του περιβάλλοντος και λόγω των πεπερασμένων πλέον ποσοτήτων, αφετέρου ένεκα της υποχρέωσης καταβολής δικαιωμάτων ρύπων. Επιπρόσθετα, το πετρέλαιο παρουσιάζει υψηλότερη τιμή πώλησης με έντονη μεταβλητότητα, σε σχέση με το φυσικό αέριο. Τέλος, λόγω των διαρκών τοπικών διενέξεων (εμπάργκο κλπ.), τόσο μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και των παραγωγών χωρών όσο και των παραγωγών μεταξύ τους, είναι περιορισμένος ο αριθμός των αξιόπιστων κρατών από τα οποία μπορεί κάποιος να προμηθευτεί φυσικό αέριο, αδιάλειπτα και σε βάθος χρόνου.

Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΣΧΕΣΗ ΕΕ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑΣ

Οι ενεργειακές σχέσεις ΕΕ και Ρωσίας παρουσιάζουν σαφή παραπληρωματικά στοιχεία. Τα μέγιστα κράτη-μέλη και η ΕΕ ως νομική οντότητα, διαθέτουν οικονομικούς πόρους και ισχυρό τραπεζικό σύστημα, ικανό να υποστηρίξει επενδύσεις εξόρυξης και διαμετακόμισης. Διαθέτουν, επίσης, δυνατότητα παροχής αξιόπιστης τεχνολογίας και τεχνογνωσίας στον παραπάνω τομέα [1]. Τα παραπάνω στοιχεία δεν μπορεί να αντισταθμιστούν εξ ολοκλήρου από την Ρωσία, η οποία, ωστόσο, διαθέτει τεράστιους ενεργειακούς πόρους, οι περισσότεροι, μάλιστα, από τους οποίους δεν έχουν ακόμα αξιοποιηθεί.

Στην συνέχεια, η ΕΕ αποτελεί έναν αξιόπιστο, μεγάλο και καλοπληρωτή πελάτη με διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις, όπου ακριβώς χρειάζεται η Ρωσία για τις εξαγωγικές της ανάγκες. Κακά τα ψέμματα. Όσο κι αν αναπτύσσεται η σχέση Ρωσίας και Κίνας, ή Ρωσίας και άλλων ευρασιατικών κρατών αναφορικά με την προμήθεια φυσικού αερίου, οι εμπορικές αυτές συναλλαγές δεν μπορεί να αντισταθμιστούν από την απώλεια πώλησης του προϊόντος αυτού στην Ευρώπη.

Η ΕΕ έχει αναπτύξει μια αγορά ενέργειας βασισμένη στον ανταγωνισμό, παρότι αυτός αρκετές

φορές στρεβλώνεται τόσο από ενέργειες των κρατών-μελών όσο και από τους επιχειρηματικούς φορείς, ημιδημόσιους ή ιδιωτικούς, που συμμετέχουν στις εθνικές αγορές. Αντιθέτως, η Ρωσία, μετά την πώση του κομμουνιστικού καθεστώτος, έχει αναπτύξει μια ιδιότυπη ελεύθερη αγορά, με ένα καθεστώς προστατευμένου μονοπωλίου, με διακριτές οικονομικές «εξουσίες» στους δικαιούχους εκμετάλλευσης των ενεργειακών φυσικών πόρων. Μια ολιγαρχικού τύπου ενεργειακή αγορά.

Ωστόσο, υπό τις παραπάνω συνθήκες, η Ρωσία, ως δεσπόζων προμηθευτής φυσικού αερίου έχει την λογική τάση να αποκτήσει πρόσβαση στις ενεργειακές υποδομές των πελατών του, πράγμα που δεν είναι πρωτόγνωρο σε μια ελεύθερη (και απελευθερωμένη) αγορά. Η αντίδραση της ΕΕ προδίδει σημεία αντιπαράθεσης παρά προσπάθειας εξομάλυνσης των διαφορών που ανεφύησαν (και αναφύονται) μεταξύ των δυο πλευρών. Έτσι, με το ενεργειακό ρυθμιστικό πλαίσιο του 2009 [2], η ΕΕ θέσπισε για πρώτη φορά διατάξεις, αναφορικά με την υποχρέωση της πιστοποίησης των διαχειριστών των ενεργειακών υποδομών που ελέγχονται από εταιρείες τρίτων χωρών. Τα κριτήρια είναι τέτοια που επιτρέπουν στις εθνικές ρυθμιστικές

Αρχές και στην συνέχεια στην Επιτροπή, να αποκλείουν τις ρωσικές εταιρείες από την συμμετοχή τους σε εταιρείες διαχείρισης υποδομών ενέργειας.

Είναι πρόδηλο ότι, όταν ο ενωσιακός νομοθέτης ρύθμιζε την παραπάνω κατάσταση, είχε τον νου του στην Ρωσία. Παρότι, θεωρητικά οι ρωσικές εταιρείες δεν αποκλείονται από την νομική ρύθμιση, αφού οι διαχειριστές των ευρωπαϊκών ενεργειακών υποδομών που λειτουργούσαν μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2009 μπορούν να συνεχίσουν με ένα από τα τρία μοντέλα [3], εντούτοις τα κριτήρια πιστοποίησης γίνεται να εφαρμοστούν υποκειμενικά, κυρίως αυτό που αναφέρεται στην ασφάλεια του εφοδιασμού. Έτσι, η επιλεκτική εφαρμογή του εν λόγω κριτηρίου μπορεί να οδηγήσει τα μικρά κράτη μέλη σε «ανασφάλεια εφοδιασμού», αφού τα μεγάλα έχουν διαφορετικές δυνατότητες διαπραγμάτευσης, εναλλακτικούς προμηθευτές, αλλά και ανάγκες. Με άλλα λόγια, αν κάθε φορά αποκλείονται από την προμήθεια του φυσικού αερίου συγκεκριμένοι προμηθευτές (λ.χ. Ρωσία, Ιράν κλπ.), τότε τα περιθώρια του εφοδιασμού στενεύουν σημαντικά. Επομένως, ποιος θα αναλάβει ως «τελευταίο καταφύγιο» το ρόλο του αναγκαίου προμηθευτή μικρών χωρών (π.χ. όπως η Ελλάδα)

που στερούνται καθαρών συμβατικών ενεργειακών πηγών; Είναι πολύ εύκολο να τίθενται περιορισμοί κι άλλα εμπόδια, αλλά ποιος θα πληρώνει τις οικονομικές τους επιπτώσεις στις μικρές χώρες, μέλη της ΕΕ;

Παρά την υποχρέωση για ίση μεταχείριση, η ενωσιακή επιλογή σε σχέση με τις τρίτες χώρες φαίνεται να είναι επιλεκτική, αφού μετά από προσημασμένες αιτιάσεις και δηλώσεις αρμοδίων Ευρωπαίων αξιωματούχων για δήθεν κωλύματα, η Επιτροπή προχωρεί στην τελική πιστοποίηση της SOCAR, της αζερικής εταιρείας που έγινε μέτοχος του ελληνικού ΔΕΣΦΑ [4] κατά 66%. Ενώπιον μιας, κατά την γνώμη της, συσσωρευμένης κατάστασης διακριτικής μεταχείρισης και έχοντας υπόψη της η Ρωσία ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά της Επιτροπής δεν ανταποκρίνεται στην βούληση του συνόλου των κρατών μελών, ενήργησε προς δυο κατευθύνσεις. Ανακοίνωσε [5] την ίδρυση της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης (ΕΟΕ) στην οποία συμμετέχουν κατ' αρχάς η Ρωσία, η Λευκορωσία και το Καζακιστάν και κατέθεσε [6] προσφυγή ενώπιον του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (WTO), προβάλλοντας το ανωτέρω ενωσιακό ρυθμιστικό πλαίσιο για την ενέργεια, γνωστό και ως Τρίτο Πακέτο Απελευθέρωσης,

ως αντικείμενο στις διατάξεις της συνθήκης του Οργανισμού για ελεύθερη διακίνηση αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και στο δικαίωμα πρόσβασης στις ενεργειακές υποδομές. Η εκδίκαση και η απόφαση του αρμόδιου διαιτητικού οργάνου επί της συγκεκριμένης διαφοράς, αναμένεται με ενδιαφέρον.

Εν κατακλείδι, οι σημερινές σχέσεις ΕΕ και Ρωσίας χαρακτηρίζονται από έναν αδικαιολόγητο ανορθολογισμό, όπου απουσιάζει η αμοιβαία μακροπρόθεσμη στρατηγική και επικρατούν οι εκατέρωθεν κοντόφθαλμες αποφάσεις, με βραχυπρόθεσμο πολιτικό ορίζοντα. Για παράδειγμα, η ΕΕ έχει θεσπίσει, όπως προαναφέρθηκε, ένα αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο για τον έλεγχο των εταιρειών που προέρχονται από τρίτες χώρες. Εντούτοις, συμπεριφέρεται με «ητιοπάθεια» απέναντι στην Ρωσία, ωσάν να στερείται αυτοπεποίθησης, σαν να μην αισθάνεται ότι τα ρυθμιστικά μέτρα που μπορεί να λάβει είναι επαρκή. Από την άλλη, η Ρωσία, χρησιμοποιώντας, άμεσα ή έμμεσα, την ενεργειακή της δύναμη ως όπλο, συμπεριφέρεται «ηγεμονικά» σε ένα ζήτημα δεδομένης μεν ισχύος, αλλά με επίδραση ευαισθησίας στην κοινή γνώμη των Δυτικών χωρών και πιθανότατα με αρνητικές επιπτώσεις, ως προς την μελλοντική της θέση στον

Προς μια ενιαία ενεργειακή ευρωπαϊκή αγορά

REUTERS/Sergei Karpukhin

Ο επικεφαλής της Gazprom, Αλεξέι Μίτσερ, στην γενική συνέλευση των μετόχων της εταιρίας στην Μόσχα, στις 27 Ιουνίου 2014. Η Gazprom βρίσκεται σε οξεία διαμάχη με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για θέματα ανταγωνισμού...

κόσμο. Η ισχύς των οignonδήποτε όπλων δεν είναι πάντοτε το μοναδικό μέσο παγκόσμιας κυριαρχίας.

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

Όπως προαναφέρθηκε, η Ρωσία έχει τους δικούς της λόγους να συντηρεί ένα καθεστώς προστατευτισμού του ενεργειακού της μονοπωλίου. Η στάση αυτή, συνιστά κυριαρχικό στοιχείο της συνολικής πολιτικής της χώρας που συνέρχεται μετά από

μία περίοδο αποσυντονισμού της, ενώ καταβάλλει κάθε προσπάθεια να διατηρήσει την θέση της ως καθολικού διαδόχου της Σοβιετικής Ένωσης στα δικαιώματα της Συνθήκης της Γιάλιας αφενός, και αφετέρου να καταλάβει σταθερά την θέση της δεύτερης υπερδύναμης, θέση που είχε απολέσει εν τοις πράγμασι τα χρόνια που ακολούθησαν την πώση του κομμουνισμού. Η Ρωσία, εκτεινόμενη γεωγραφικά (και γεωπολιτικά) στις δυο με-

γάλες ηπείρους (την Ευρώπη και την Ασία), έχει όλα τα πλεονεκτήματα να επανεγκαθιδρυθεί, αν όχι ως μια υπερδύναμη, τουλάχιστον ως παράγοντας με ειδικό και βαρύνοντα λόγο στα διεθνή τεκταινόμενα. Η περίοδος Πούτιν έχει οδηγήσει την χώρα με επιτυχία προς την κατεύθυνση αυτή.

Ο ιδιότυπος τρόπος διακυβέρνησης της χώρας επηρεάζει σημαντικά την διάρθρωση της ενεργειακής της οικονομίας. Υπό το πρίσμα αυτό, είναι κατανοητή η επιφύλαξη να συντηρείται ένα ανορθόδοξο ενεργειακό μοντέλο που δεν επιτρέπει την πρόσβαση στην συγκεκριμένη «αγορά» άλλων, ακόμα και ντόπιων εταιρειών, παρότι αυτό της κοστίζει, επειδή λαμβάνονται, αμέσως ή εμμέσως, αντίστοιχα αντίμετρα εκ μέρους της ΕΕ. Πρόκειται για μια αγορά που δεν είναι διακριτή από τις πολιτικές ισορροπίες στην μεγάλη αυτή χώρα. Η επιχειρούμενη στροφή της ενεργειακής της πολιτικής προς ανατολές δεν μοιάζει να την ωφελεί μακροπρόθεσμα επειδή αφενός προσανατολίζεται σε αβέβαιες οικονομικά αγορές, αφετέρου της αποστερεί το πλεονέκτημα να «παίζει» πολιτικά στην Ευρώπη, πράγμα που συνιστά διαχρονικό στοιχείο της εξωτερικής της πολιτικής και βιωσιμότητας. Ένα παλιό γεωστρατηγικό δόγμα έλεγε ότι, όποιος (και ό,τι)

ελέγχει την (και στην) Ευρώπη, ελέγχει όλο τον κόσμο. Επιπρόσθετα, η διαρκής αντιδικία με την Δύση είναι ενδεχόμενο να προκαλέσει στην Ρωσία σημαντικά ζητήματα στις σχέσεις της με τις άλλες ασιατικές χώρες, ακόμα και με την Κίνα.

Ωστόσο, το τυχόν άνοιγμα της ρωσικής εσωτερικής αγοράς ενέργειας στον ανταγωνισμό είναι προφανές ότι θα έχει επιπτώσεις στην εσωτερική πολιτική ισορροπία και οικονομική ζωή, αφού με την υποχώρηση του ολιγαρχικού στοιχείου, οι επικεφαλής των ιδιωτικών ομίλων, μικροί και μεγάλοι, θα βρεθούν με μια απώλεια δυνάμεων που προφανώς δεν είναι επιθυμητή απ' αυτούς. Συνεπώς, ο συγκεκριμένος τρόπος λειτουργίας της παραπάνω αγοράς φέρεται και ως μοχλός πίεσης του Κρεμλίνου προς τους εσωτερικούς του αντιπάλους.

Επομένως, η στροφή της Ρωσίας προς την Ανατολή, με ό,τι αυτό συνεπάγεται, δεν φαίνεται να είναι η τελική της κυρίαρχη στρατηγική, τουλάχιστον για τα επόμενα είκοσι χρόνια. Η Ρωσία έχει κάθε συμφέρον να παραμείνει στην Ευρώπη, για πολλούς λόγους, κάποιοι από τους οποίους αναπτύχθηκαν ήδη. Η ηγεσία του Κρεμλίνου γνωρίζει καλά ότι, η απομόνωση της Ρωσίας από τον Δυτικό κόσμο διαχρονικά την έβλαψε και δημι-

ούργησε τις συνθήκες ανάπτυξης άλλων ανταγωνιστικών τοπικών δυνάμεων. Ακόμα και κατά την περίοδο της Σοβιετικής Ένωσης, βρισκόταν πάντα τρόποι διεξαγωγής εμπορικών ανταλλαγών μεταξύ της Δύσης και της Ανατολής. Δεν είναι, τέλος, τυχαίο ότι, ο Γκορμπατσόφ, στα τελευταία χρόνια της διακυβέρνησής του, ανέπτυξε το δόγμα του «Ευρωπαϊκού Σπιτιού», της μεγάλης Ευρώπης που θα εκτεινόταν από τα Ουράλια μέχρι τον Ατλαντικό, πράγμα που δεν φαίνεται να έχει εγκαταλειφθεί πλήρως.

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ GAZPROM

Κρίσιμη για το μέλλον της ρωσικής ενεργειακής πολιτικής θα είναι η τελική απόφαση της Επιτροπής επί της συμπεριφοράς της Gazprom στην εσωτερική ευρωπαϊκή αγορά φυσικού αερίου. Όπως είναι γνωστό, το Σεπτέμβριο του 2012, η Επιτροπή άρχισε έρευνα για τις επιπτώσεις στον ανταγωνισμό ορισμένων όρων των μακροπρόθεσμων συμβάσεων που ο ανωτέρω ρωσικός κολοσσός έχει συνολογήσει με πελάτες του, ευρωπαϊκές εταιρείες προμήθειας φυσικού αερίου. Συγκεκριμένα, έχουν τεθεί τα ζητήματα της μη δυνατότητας μεταπώλησης σε τρίτους του φυσικού αερίου που δεν χρησιμοποιείται (resale prohibition) και της ρήτρας καταβολής του ποσού της σύμβασης,

ανεξαρτήτως κατανάλωσης (take or pay clause). Ένα άλλο ζήτημα αφορά στην σύνδεση της τιμής του φυσικού αερίου με την τιμή του πετρελαίου. Ωστόσο, ιδιαίτερης σημασίας θεωρείται το ζήτημα της μη δυνατότητας της πρόσβασης σε τρίτους να πωλούν το φυσικό τους αέριο, οσάκις οι υποδομές φυσικού αερίου κρατών-μελών ελέγχονται (με τον ένα ή άλλο τρόπο) από την Gazprom. Οι συνολικές αιτήσεις ανάγονται κυρίως στην ενδεχόμενη κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης που θα μπορούσε να έχει η Gazprom στην ευρωπαϊκή αγορά. Η τελική επίσημη απόφαση της Επιτροπής αναμένεται επίσης με ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Από τα παραπάνω εκτεθέντα είναι προφανές ότι η όλη διαφορά ουσιαστικώς ανάγεται στη διαφορετικότητα του τρόπου σκέψης μεταξύ των δυο κόσμων. Αντανακλά ακριβώς τις παθογένειες (;) που αναπτύχθηκαν ανωτέρω. Η κυρίαρχη τάση των Ευρωπαίων θέλει τους Ρώσους να υπόκεινται στην ενωσιακή νομοθεσία και συνεπώς στην αντίστοιχη ενεργειακή πολιτική, ενώ οι Ρώσοι θέλουν να επεκτείνουν το δικό τους μονοπωλιακό ενεργειακό καθεστώς και στις ευρωπαϊκές χώρες υποδοχής του φυσικού τους αερίου. Πρόκειται για τα δυο άκρα. Να σημειωθεί, βεβαίως, ότι εδώ δεν υφίσταται

ομοφωνία μεταξύ των κρατών μελών, αφού διαφορετική είναι η εξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο κάποιου κράτους-μέλους σε σχέση με τα λοιπά.

ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ...

Υπό το φως των ανωτέρω, αναπτύσσονται οι ακόλουθες παραδοχές και συνθήκες, α) η μεταφορά φυσικού αερίου από την Ανατολή προς την Δύση μοιάζει ως ικανή και αναγκαία συνθήκη, προκειμένου η τελευταία να ικανοποιήσει τις ενεργειακές της απαιτήσεις. Μάλιστα, η εξαγγελία της Γερμανίας ότι πρόκειται να καταργήσει τις πυρηνικές μονάδες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, καθιστά έτι επιτακτικότερη την ανάγκη αυξημένης προμήθειας φυσικού αερίου, β) η απόπειρα της Επιτροπής να θέτει εμπόδια στην Ρωσία για την τάση της να αποκτά τον έλεγχο των ενεργειακών υποδομών στα κράτη-μέλη, αποτελεί σημείο τριβής μεταξύ της Ρωσίας, του μεγαλύτερου παραγωγού φυσικού αερίου στον κόσμο, και της ΕΕ, γ) η έλλειψη δυνατότητας των ευρωπαϊκών εταιρειών να δραστηριοποιηθούν στην ρωσική αγορά ενέργειας αποτελεί ένα αντίστροφο πρόβλημα, δ) η χρήση της ενέργειας ως μέσου πολιτικής επιβολής είναι προδήλως μη αποδεκτή και φαίνεται να συναντά την δυσφορία της ευρωπαϊκής

κοινής γνώμης, ε) η ανταλλαγή επιβολής κυρώσεων ή λήψης αντιμέτρων μεταξύ Ρωσίας και Δύσης με αφορμή το Ουκρανικό, αποτελεί επίσης ένα αντίστροφο πρόβλημα και στ) η κάμψη των εμποδίων που συναντούν οι οδεύσεις των αγωγών φυσικού αερίου, κατά την διέλευσή τους μέσω τρίτων χωρών (Ουκρανία, Τουρκία), συνιστά έναν άλλο σημαντικό περιορισμό που πρέπει να αντιμετωπισθεί επειγόντως σε κεντρικό επίπεδο.

... ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατ' αρχάς, η περίοδος που ακολούθησε το 1990 χαρακτηρίστηκε από την ισχυρή τάση των ευρωπαϊκών κρατών να παράξουν καθαρότερη ενέργεια. Η προστασία του περιβάλλοντος κυριάρχησε, σε σημαντικό βαθμό, της οικονομικότητας και η προσχώρηση στο Πρωτόκολλο του Κιότο ήταν το αποκορύφωμα. Για να επιτευχθεί αυτό, χρειάστηκε (και χρειάζεται) η χρήση καθαρών πηγών ενέργειας: Των ανανεώσιμων πηγών και του φυσικού αερίου. Σ' αυτό πρέπει να προστεθεί και η τάση αποπυρηνικοποίησης της ηλεκτροπαραγωγής στην Ευρώπη, ήτοι η ανάγκη κάλυψης του κενού ενέργειας που θα προκύψει απ' αυτό την επόμενη δεκαετία. Αναφορικά με τις ανανεώσιμες πηγές, τα κράτη-μέλη

εφάρμοσαν ακριβή προγράμματα στήριξης, χωρίς να προβλέψουν τις οικονομικές δυσκολίες που θα αντιμετώπιζαν, ιδίως μετά το 2008. Οι ανανεώσιμες πηγές προσφέρουν αυτήν την δυνατότητα διαφοροποίησης των πηγών, ιδίως σε κράτη-μέλη όπου ο άνεμος, ο ήλιος και το νερό είναι άφθονα.

Παράλληλα, όμως, η ενέργεια πρέπει να παράγεται και από συμβατικές πηγές, η καθαρότερη των οποίων είναι επί του παρόντος το φυσικό αέριο. Η Ρωσία είναι ο πλησιέστερος και ο μεγαλύτερος προμηθευτής φυσικού αερίου της Ευρώπης [7], με το πλεονέκτημα ότι, η διαμετακόμισή του μπορεί να γίνεται από κερσαίους αγωγούς, με όλες τις σχετικές δυσκολίες που αναπτύχθηκαν πιο πάνω.

Περαιτέρω, τα κράτη-μέλη της ΕΕ έχουν ανάγκη από την διαφοροποίηση των ενεργειακών τους πόρων. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι, η ανάγκη αυτή μπορεί να καλυφθεί, τουλάχιστον ως προς την ηλεκτροπαραγωγή, εν μέρει από τις ΑΠΕ, εντούτοις η Επιτροπή επιτρέπει στα κράτη-μέλη να προβαίνουν σε αναδρομικές δυσμενείς επεμβάσεις στα σχετικά καθεστώτα στήριξης (Ισπανία, Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία), ενώ παράλληλα δεν εκδίδει αποτελεσματικές οδηγίες (guidelines) για τον επιθυμητό εξορθολο-

γισμό του τρόπου λειτουργίας των ΑΠΕ στην εσωτερική αγορά.

Η αντιπαλότητα που αναπτύσσεται θα βλάψει μακροπρόθεσμα αναπόφευκτα και τα δυο μέρη, τόσο οικονομικά, όσο και γεωστρατηγικά. Η Ρωσία θα βρει πρόσκαιρα μερικούς νέους πελάτες διάθεσης του φυσικού της αερίου (ήδη έκλεισε με την Κίνα συμφωνία για 30 δις. κ.μ. ετησίως), ενώ η ΕΕ θα βρει επίσης πρόσκαιρα κάποιους προμηθευτές. Ωστόσο, η διάσταση που θα προκληθεί θα είναι σε βάρος και των δυο. Το σχιστολιθικό αέριο δεν μπορεί να υποκαταστήσει το φυσικό αέριο για πολλούς λόγους. Ακολουθώντας, οι ανάγκες της ευρωπαϊκής βιομηχανίας απαιτούν αδιάλειπτη παροχή ενέργειας και σε εύλογη τιμή. Η έλλειψη ενέργειας σε εύλογη τιμή, έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων.

ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η ευρωπαϊκή Δύση και η Ρωσία είναι «καταδικασμένες» να συμβιούν στην ίδια ήπειρο και να αλληλοεξαρτώνται, τουλάχιστον στο ενεργειακό επίπεδο. Υπό τις συνθήκες αυτές μοιάζει επείγουσα και αναγκαία, η έναρξη των συνομιλιών και των διαδικασιών για την ίδρυση μιας ειδικής ενιαίας εσωτερικής αγοράς ενέργειας (φυσικού αε-

ρίου κατ' αρχάς) που θα εκτείνεται σε όλη την ευρωπαϊκή ήπειρο, περιλαμβανομένης και της ευρωπαϊκής Ρωσίας. Στην αγορά αυτή θα πρέπει να θεσπισθούν κανόνες με συμβίβασιμους (η Ευρώπη ξέρει πολύ καλά από αυτά) επ' ωφελεία και των δυο μερών. Η αγορά αυτή, βασισμένη σε συνθήκες ανταγωνισμού θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της την ειδική θέση του δεσπόζοντος προμηθευτή, ως μιας πραγματικής και αναπόφευκτης κατάστασης: Ουσιαστικός, ένας συγκερασμός του ευρωπαϊκού κεκτημένου και του ρωσικού προστατευτισμού. Η Συνθήκη για τον Ενεργειακό Χάρτη (1992) δείχνει τον δρόμο αυτόν.

Η αυξανόμενη ζήτηση και χρήση φυσικού αερίου κάνει αναπόφευκτη την ανάγκη κατασκευής και άλλων αγωγών που θα μεταφέρουν το προϊόν αυτό από την Ρωσία προς την Ευρώπη, παρακάμπτοντας, τόσο την Ουκρανία όσο και την Τουρκία. Στο πλαίσιο αυτό, η κατασκευή του

Νότιου Διαδρόμου είναι επιτακτική, όσο επιτακτική είναι και η αναβίωση της κατασκευής του αγωγού πετρελαίου Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη. Οι λεγόμενες μεγάλες δυνάμεις της Δύσης θα πρέπει να αντιληφθούν ότι, αν επιθυμούν την ανάπτυξη ενός σταθερού κλίματος συνεργασίας μεταξύ Ανατολής και Δύσης θα πρέπει να αφήσουν τα ζητήματα της ενέργειας έξω από τις πολιτικές τους αντιπαραθέσεις. Οι λαοί των μικρότερων δυτικών κρατών δεν μπορεί να είναι έρμαιο των διεθνών πολιτικών παιχνιδιών και να πληρώνουν (κυριολεκτικώς) άκοντες το αντίτιμο.

Οι αμοιβαίες υποχωρήσεις μεταξύ των δυο πλευρών είναι προφανές ότι θα οδηγήσουν σε μια νέα ενεργειακή ευρωπαϊκή πραγματικότητα που είναι απαραίτητη για την συμβίωση των ευρωπαϊκών χωρών τα επόμενα τουλάχιστον είκοσι έως τριάντα χρόνια, μια και ο ένας έχει την ανάγκη του άλλου, στο πλαίσιο της αρχής της αμοιβαιότητας και της παραπληρωματικότητας. ☺

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

- [1] Χαρακτηριστική η περίπτωση της ExxonMobil, της μεγαλύτερης αμερικανικής εταιρείας πετρελαιοειδών που με την ρωσική Rosneft διεξάγουν κοινό πρόγραμμα 500 εκατ. δολ. για εξόρυξη πετρελαίου στην Αρκτική.
- [2] Οδηγία 2009/73/ΕΚ.
- [3] Ήτοι του ιδιοκτησιακού διαχωρισμού, του ανεξάρτητου διαχειριστή μεταφοράς και του ανεξάρτητου διαχειριστή τού συστήματος.
- [4] Ο Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος Μεταφοράς Φυσικού Αερίου.
- [5] Υπογράφηκε στην Ασάνα τού Καζακιστάν, στις 4 Ιουνίου 2014, με εκτιμώμενη έναρξη λειτουργίας την 1 Ιανουαρίου 2015. Αν και η Ένωση αφορά το συνολικό πλέγμα των οικονομικών συναλλαγών, είναι πρόδηλο ότι κυρίαρχη είναι η θέση της ενέργειας και για τον λόγο αυτό η ίδρυση μιας ενιαίας ενεργειακής αγοράς μεταξύ των πρώτων μερών τέθηκε με προτεραιότητα.
- [6] Τον Μάιο του 2014. Να σημειωθεί ότι, η Ρωσία έγινε μέλος τού ΠΟΕ πριν δυο χρόνια, μετά από μια μακρά περίοδο διαπραγματεύσεων.
- [7] Το 30% του φυσικού αερίου που εισάγεται από τα κράτη-μέλη προέρχεται από την Ρωσία, ενώ το μισό από αυτό μεταφέρεται μέσω της Ουκρανίας